

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΛΕΩΝΙΔΟΥ ΙΩ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου

I

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΙΑ

Εἶναι γνωστὸς ὁ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου καὶ τῆς περικαλλοῦς Εἰκασίας διάλογος, ἐκείνου μὲν, ὅστις ἤθελε «πιθανῶς νὰ δοκιμάσῃ τὸ πνεῦμα τῆς κόρης αὐτῆς»¹, εἰπόντος πρὸς αὐτήν: «ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς ἐρρύη τὰ φαῦλα», ταύτης δ' ἀποκριναμένης ἀμέσως: «ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα» — ἐκείνου μὲν ὑπονοοῦντος τὴν Εὐαν, ταύτης δ' ἀνθυπονοούσης τὴν Παναγίαν.

Εἰς μίαν τῶν φερομένων ὡς ὁμιλιῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν «εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου», ἣτις συνεγκαταριθμεῖται μετ' ἄλλων ἐν τοῖς νόθοις (spuria), ἀναγινώσκομεν:

«Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Οὐδέτι ὁ διάβολος κατὰ σοῦ· ὅπου γὰρ τὸ πρῶτον ἔτρωσεν ὁ πολέμιος, ἐκεῖ τὴν ἔμπλαστον ὁ ἰατρὸς ἐπιτίθησιν· ὅθεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξόδου ὁ θάνατος ἔσχεν, ἐκεῖθεν ἡ ζωὴ τὴν εἴσοδον τῆς ζωῆς ἐτεκτήνατο. Διὰ γυναικὸς ἐρύει τὰ φαῦλα, διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα»².

Ἡ διατύπωσις τοιούτων ἀντιθετικῶν διαπιστώσεων ἀπὸ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐπὶ μέρους περιστατικῶν καὶ συνεπειῶν τῆς πτώσεως πρὸς ἀντίστοιχα περιστατικὰ καὶ συνεπείας τῆς λυτρώσεως, αἰρούσης ἐν πρὸς ἐν ἐκεῖνα καὶ ἐπαναφερούσης εἰς τὰ διὰ τῆς πτώσεως ἀπολεσθέντα ἀγαθὰ τῆς προπτωτικῆς παραδεισίου ζωῆς, εἶναι συνηθεστάτη ἐν ταῖς ὁμιλίαις τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου³. Ἐκ τῶν ὀλίγων ὑποσημειουμένων ἐνταῦθα, ἰδιαιτέρως

1. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους⁴, τόμος Γ' (Ἀθῆναι 1902), σελ. 711.

2. Migne **ΕΠ** 50, 795.

3. Πρβλ. Migne **ΕΠ** 49, 396, 50, 438, 687, 702, 741, 51, 98, 52, 408 καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἔπιθι: Λεωνίδου Ἰω. Φιλίππιδου, Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἐπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκειακῆς (Ἀθῆναι 1958), σελ. 846-855.

ἐνδιαφέρει, ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τοῦ παρόντος σημειώματος, ἡ ἐξῆς περικοπή ἐγκωμίου «εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα Δροσίδα καὶ εἰς τὸ μεμνησθαι θανάτου», οὗ ἐγκωμίου ἡ γνησιότης δὲν ἀμφισβητεῖται:

«Διὰ παρθένου γοῦν ἀπέκτεινε πρόην τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος, διὰ παρθένου μετὰ ταῦτα κατηγαγίστατο τὸν διάβολον ὁ Χριστός, καὶ τὸ ξίφος ὅπερ ἦν ἠκουημένον αὐτῶ καθ' ἡμῶν, τοῦτο τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλὴν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ γέγονε. .... διὰ γυναικὸς ἐκράτησε, διὰ γυναικὸς ἦ τ τ η τ α ι. Τοῦτο ὄπλον ἦν αὐτῶ πρότερον, τοῦτο νῦν γέγονεν αὐτῶ σφαιρῆς ὄργανον, τοῦτο σκεῦος ἀκαταγώνιστον»¹.

Συμπέρασμα: Φρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Θεολογία, παραλαβοῦσα καὶ υἱοθετήσασα τὰς περὶ νόθων γνώμας ἀλλογλώσσων, δὲν ἐνέκυψεν εἰσέτι αὐτῇ, ὡς Ἑλληνικῆ Θεολογία, εἰς αὐτὰ τὰ κείμενα, ἵνα διὰ συγκριτικῆς μελέτης μορφολογικῆς (λογοτεχνικῆς) καὶ ἰδεολογικῆς (πραγματικῆς) συναγωγή βασιμώτερα τῶν ἀλλογλώσσων ἴδια συμπεράσματα πάντως τὰ φερόμενα ὡς *scrugia* χρῆζουσιν ἐπανεξετάσεως.

Καὶ μία σκέψις: ἡ ὁμοιότης τῆς διατυπώσεως τοῦ περὶ γυναικὸς θέματος ἐν τῷ μεταξὺ Θεοφίλου καὶ Εἰκασίας διαλόγῳ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀνωτέρω (Migne ΕΠ 50, 795) χωρίου—Χρυσοστομείου ἢ, οὐχὶ πλέον ἀναμφισβητήτως, Χρυσοστομείου—προκαλεῖ τὴν σκέψιν: μήπως εἰς ὄλον τὸν λαὸν τοῦ Βυζαντίου, τὸν ἐντόνως θρησκειόντα, καὶ ἰδίᾳ ἀνά τὸν γυναικεῖον τῆς Βασιλίδος κόσμον, μάλιστα τὸν πνευματικόν, ἦτο εὐρέως διαδεδομένον ὡς πτερὸν ἔπος τὸ ἀνωτέρω λόγιον, σοφώτατα καὶ βραχυλογικώτατα κωδικοποιῶν ριζικὸν θέμα τῶν μεταξὺ πτώσεως καὶ λυτρώσεως θέσεων; Μήπως δηλ. τὸ ἀνωτέρω λόγιον ἦτο παροιμία καί, ὑπὸ τὸν παροιμιακὸν τοῦτον χαρακτήρα κυκλοφοροῦν, ἐξεστομίσθη αὐτομάτως ὑπὸ τῆς Εἰκασίας κατὰ τὸ δεῦτερον αὐτοῦ ἡμισυ, ὅτε ὁ Θεόφιλος ἐξεστόμισε πρὸς αὐτὴν τὸ πρῶτον ἡμισυ; Διότι ὡς «παροιμία» ὠρίζετο «βιωφελὴς λόγος, παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἷον παροδία· οἶμος γὰρ ἡ ὁδός»², «ἔθεν καὶ τὴν παροιμίαν ὠρίζοντο, ρῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλείονα ὅμοια μεταληφθῆναι δυνάμενον», ὡς ἀπὸ τῆς «παρὰ τοῖς ἔξωθεν» χρήσεως τῆς λέξεως ἐπιπαρτηρεῖ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῇ ἰβ' αὐτοῦ ὁμιλίᾳ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν τῆς Π. Διαθήκης³.

1. Migne ΕΠ. 50,687.

2. Ἑσὺχιος, ἐν λ. «Παροιμίαι».

3. Migne ΕΠ 31,388.

II.

ΝΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΣ

Ἐν τῷ «πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοῖς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνάγουσι» λόγῳ αὐτοῦ ὁ ἅγ. Ἰωάννης Χρυσόστομος πληροφορεῖ, ὅτι ἡ μήνις τοῦ Νέρωνος κατὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὠφείλετο εἰς τὴν ὑπὸ τούτου ἐκχριστιάνισιν τῆς παλλακίδος τοῦ Νέρωνος καὶ εἰς ἐπιτυχοῦσαν ἐπίμονον παρακίνησιν, ὅπως ἐκείνη διακόψῃ τὴν μετὰ τούτου ἀκόλαστον συμβίωσιν· ἀμφοτέρω ταῦτα, ἢ τε ἀλλαγὴ τῆς πίστεως καὶ ἢ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς, ἢ διακοπὴ τῶν μετὰ τοῦ Νέρωνος ἀθεμίτων σχέσεων, ἐπετεύχθησαν κατόπιν ἐπιμόνου, ἀδιαλείπτου καὶ ἐπιπόνου προσπαθείας τοῦ Ἀποστόλου. Ἡ κατ' αὐτοῦ μήνις τοῦ Νέρωνος, «κατ' ἀρχὰς ἠπιώτερον διακείμενου»¹, δὲν ἐξέσπασεν ἀμέσως εἰς θανάτωσιν τοῦ Παύλου, ἀλλ' εἰς ὕβρεις κατ' αὐτοῦ ἀγοραίας καὶ εἰς φυλάκισιν· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς φυλακῆς ἐπεκρινώμενος ὁ Ἀπόστολος μετὰ τῆς γυναικός, συμβουλευσάντων αὐτῇ, προφανῶς ἐπισκεπτομένη αὐτόν· ἀπὸ τούτου συνάγομεν, ὅτι ἡ ἐκχριστιάνισις καὶ ἡ ἀπόσπασις αὐτῆς ἀπὸ τῆς μετὰ τοῦ Νέρωνος συμβιώσεως δὲν εἶχον πραγματοποιηθῆναι πρὸ τῆς φυλακίσεως τοῦ Παύλου, ἢ δὲ ἐλευθέρω πρὸς τὸν δεσμώτην ἐπικοινωνίᾳ αὐτῆς βεβαιοῖ, ὅτι ὑπὸ τῶν δεσμοφυλάκων, οἵτινες ἐγνώριζον τὴν ιδιότητά της, ἠγνοοῦντο τὰ μεταξὺ Νέρωνος, ταύτης καὶ Παύλου διαδραματιζόμενα· δὲν εἶχον ταῦτα εἰσέτι κοινολογηθῆναι, διότι ἄλλως οἱ δεσμοφύλακες δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς αὐτὴν εἴσοδον πρὸς Παῦλον, πλὴν ἐὰν καὶ αὐτοὶ ἦσαν μεμνημένοι κρυπτοχριστιανοὶ ἢ συμπαιθῶς πρὸς τοὺς χριστιανούς διακείμενοι· μᾶλλον φαίνεται, ὅτι ὁ Νέρων, ὑβρίζων καὶ φυλακίσας τὸν Παῦλον, δὲν ἀπεκάλυψε τὸν λόγον τῆς ὀργῆς του ἢ ἀφῆκε νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι οὗτος ἦτο δῆθεν θρησκευτικός. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει ἐν τῇ φυλακῇ τὰς πρὸς τὴν παλλακίδα τοῦ Νέρωνος ἐντόνους κατηχητικὰς συμβουλὰς του ὁ δέσμιος Ἀπόστολος, τοῦτο δὲ παρηκολούθει καὶ ἐγνώριζεν ὁ Νέρων· διότι καὶ εἰς τὴν φυλακὴν, οὐκ ἀπιθάνως καὶ διὰ προσωπικῆς του ἐπισκέψεως ἢ διὰ τινος τῶν ἐμπίστων μυστικοσυμβούλων του, ἐξηκολούθει οὗτος τὴν προσπάθειαν, ὅπως, ἴσως δι' ἐκβιαστικῆς ἀπειλῆς παρατάσεως τῶν δεσμῶν ἢ θανατώσεως, ἀπόσχη ὁ Ἀπόστολος τῆς κατηχητικῆς του πρὸς τὴν παλλακίδα δράσεως καὶ ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων αὐτοῦ ἢ γυνῆ, ἣν περιπαθῶς ἠγάπα καὶ ἐμμόνως ἤθελε παρ' ἑαυτοῦ· καὶ μόνον ὅτε ἀπῆλπισεν ὁ Νέρων ἀπὸ τῶν ματαίων διαβημάτων του παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, μάλιστα δ' ὅτε διεπίστωσεν, ὅτι συνετελέσθη ἡ ἀλλαξοπιστία τῆς παλλακίδος καὶ ἀπέστη αὐτῆς τῆς κοίτης του καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συμβιώσεως, ἐκορυφώθη πλέον τότε τοῦ Νέρωνος ἡ ὀργὴ καὶ ἐξέσπασεν αὐτῆ εἰς τὴν θανάτωσιν τοῦ Ἀποστόλου, πιθανώτατα χωρὶς νὰ γνωσθῆ εἰς τὸ ρωμαί-

1. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορ. 2,22,8.

κόν περιβάλλον ὁ πραγματικὸς λόγος τῆς θανατώσεως· οὗτος, ἵνα φθάσῃ, προφανῶς διὰ προφορικῆς παραδόσεως, μέχρι τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐκστομισθῆ δημοσίᾳ ἀπὸ τῶν ἐγκύριων χειλέων αὐτοῦ ὡς ἱστορήμα, θὰ ἐγνώσθῃ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν δεσμοφυλάκων, ἂν οὗτοι ἦσαν κρυπτοχριστιανοὶ ἢ διέκειντο συμπαθῶς πρὸς τούτους ἢ ἐξ ἀκριτομυθίας αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρτιφωτίστου παλλακίδος πρὸς γυναῖκας, μᾶλλον κρυπτοχριστιανᾶς, εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων ἡ νεωφώτιστος θὰ εἰσῆλθε. Οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τι περαιτέρω διέσωσεν ἡ παράδοσις περὶ τῆς γυναικὸς ταύτης, ἐνθυμιζούσης τὴν Σαμαρεῖτιν καὶ τὴν ὄσιαν Μαρίαν τὴν Αἴγυπτίαν, αἵτινες, ὡς γνωστόν, τιμῶνται ὡς ἅγιοι. Ἴδου ἡ σχετικὴ περικοπὴ τοῦ λόγου τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοῖς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνάγουσι:

«Τὸν Νέρωνα πάντως ἀκούετε (καὶ γὰρ ἐπίσημος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἀσελείας ἐγένετο, πρῶτος καὶ μόνος ἐδρὼν ἐν ἀρχῇ τοιαύτη καινὸς τινὰς ἀκολασίας καὶ ἀσχημοσύνης τρόπους)· οὗτος ὁ Νέρων τὸν μακάριον Παῦλον (καὶ γὰρ ἔτυχε κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐκείνῳ γενόμενος χρόνος), τοιαῦτα ἐγκαλῶν, οἷάπερ ὑμεῖς τοῖς ἁγίοις τούτοις ἀνδράσι¹ (παλλακίδα γὰρ αὐτοῦ σφόδρα ἐπέραστον πείσας τὸν περὶ τῆς πίστεως δέξασθαι λόγον, ἔπειθεν ὁμοῦ καὶ τῆς ἀκαθάρτου συνοσίας ἀπαλλαγῆναι ἐκείνης)· τοιαῦτα γοῶν ἐγκαλῶν ἐκείνος, καὶ λυμεῶνα καὶ πλάνον² καὶ τὰ αὐτά, ἅπερ ὑμεῖς φθέγγεσθε, τὸν Παῦλον ἀποκαλῶν³, τὸ μὲν πρῶτον ἔδησεν, ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε τῆς πρὸς τὴν κόρην ἀποσχέσθαι συμβουλής, τέλεος ἀπέκτεινε»⁴.

1. οἷάπερ ὑμεῖς —οἱ πολέμοι τοῦ μοναχικοῦ βίου — τοῖς ἁγίοις τούτοις ἀνδράσι— τοῖς μοναχοῖς.

2. Πρβλ. τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως ἐκ μέρους τῶν σταυρωτῶν Ἑβραίων περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ: Ματθαίου 27,63.

3. Δότωσαν προσοχὴν εἰς τὴν κυριολογικὴν χρῆσιν τῆς λέξεως ταύτης (σημαίνουσης: ὕβριζων) οἱ ἐκ τῶν συγχρόνων γράφοντες: τὸν ἀπεκάλεσε εὐεργέτην, τὸν ἀπεκάλεσε θαυμάσιον..... καὶ διδαχθήτωσαν ὡς χρὴ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ γράφειν καὶ διμλεῖν τὴν ἀθάνατον ἡμῶν θείαν γλῶσσαν τοὺς μὴ πεζοδρομιάζειν βουλομένους.

4. Migne ΕΠ 47,323.

III.

ΑΝΘΕΝΩΤΙΚΑ ΑΠΟ ΔΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΦΙΛΕΝΩΤΙΚΑ ΑΠ' ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τοῖς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συναδέλφου Κ. Μουρατίδου προσαγομένοις Χρυσοστομείοις χωρίοις περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου ἔναντι τοῦ παπικοῦ πρωτείου¹ θὰ ἠδύνατο, νομίζω, νὰ συγκαταριθμηθῇ καὶ ἡ περικοπὴ τῆς πρώτης αὐτοῦ ὀμιλίας εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν, ἡ ἐρμηνεύουσα τὴν ἐν Ῥωμ. 1,6 φράσιν τοῦ Ἀπ. Παύλου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους: «ἐν οἷς (=στίχ. 5: τοῖς ἀέν παῶσι τοῖς ἔθνεσι) πιστεύουσιν) ἔστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις». Λέγει λοιπὸν ἐνταῦθα ὁ Ἰ. Χρυσόστομος:

«Τοῦτο δὲ οὐ περιττολογῶν ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνησῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς πιστεύουσι καὶ ἐξ ὑπάρχων εἶναι καὶ ἐξ ὑπάτων, καὶ πένητας καὶ ἰδιώτας, ἐκβάλλων τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀξιωματῶν, πᾶσι μὲν ἐπιστέλλει τὴν προσηγορίαν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτέροις καὶ πνευματικοῖς κοινὰ δούλοις καὶ ἐλευθέροις ἅπαντα πρόκειται, οἷον ἡ ἀγάπη ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ κλήσις, τὸ Ἐδαγγέλιον, ἡ υἰοθεσία, ἡ χάρις, ἡ εἰρήνη, ὁ ἁγιασμός, τὰ ἄλλα πάντα, ἐσχάτης ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη, οὗτος δὲ Θεὸς συνῆψε καὶ ὁμοτίμους ἐποίησεν ἐν τοῖς μείζουσι, τούτους διαιρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ πραγμάτων; Διὰ τοι τοῦτο ἀπὸ τῶν προουμιῶν αὐτῶν τὴν χαλεπὴν ταύτην ἐκβαλὼν νόσον ὁ μακάριος οὗτος, εἰς τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς ἐμβιβάζει, τὴν ταπεινοφροσύνην... τοῦτο καὶ δεσπότας παρεσκεύαζε μετριάζειν...»².

¹ Ἀπὸ τῶν γραμμῶν τούτων ἀκτινοβολεῖ τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐλάλει ὁ ἱερός Χρυσόστομος· θὰ ἦτο δὲ ἀδύνατον νὰ γράφῃ οὕτω, ἐὰν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἦτο γεγονός τὸ πρωτεῖον καὶ ἐὰν εἶχε διαμορφωθῇ καθολικὴ τῆς Ἐκκλησίας συνείδησις περὶ αὐτοῦ, δεδομένου μάλιστα, ὅτι ἐν τῇ ἀμέσως ἐπομένῃ ὀμιλίᾳ λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ἐξάρῃ τὴν κορυφαίαν πολιτικὴν σημασίαν τῆς Ῥώμης — αὐτὸ γὰρ ἔσημας ἡ πόλις ἦν, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τινος κορυφῆς κειμένης διὰ πάντα κατάδηλος ἦν»³ —, ἀλλὰ τοῦτο, ἵνα κατακρίνῃ καὶ αὖθις τοὺς Ῥω-

1. Κωνσταντίνου Δωρ. Μουρατίδου, Ἀπεδέχτο ὁ ἱερός Χρυσόστομος τὸ παπικὸν πρωτεῖον; (Ἀθήναι 1959).

2. Migne EPI 60, 399 ἐξ.

3. Αὐτῶν 401.

μαίους διὰ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῆς Ῥώμης μεγαλαυχίαν των· καὶ γὰρ ἄρτι τῆς οἰκουμένης δεξάμενοι τὴν ἀρχήν, μέγα ἐφρόνουν, καὶ πλοῦτω καὶ τρυφῇ συνέζων»¹.

Σήμερον, ὅτε οὐ μόνον ἡ ἐνότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνωσις² τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἐπεῖγον παγχριστιανικὸν αἶτημα, ὀφείλον κατ' ἄμφω αὐτοῦ τὰ στάδια νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν ἀντιλήψεις καὶ μέθοδοι, πρῶτιστα δὲ πάντων ἡ τοῦ πρωτείου, ξέναι πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς προσχισματικῆς περιόδου τῶν ὀκτῶ πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, εἰς τὸ ἕδαφος τῆς ὁποίας καὶ μόνον δυνάμεθα καὶ ὀφείλομεν νὰ συνανηθῶμεν καὶ νὰ ἐνωθῶμεν πάντες οἱ Χριστιανοί.

Πραγματεῖται ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν θεολόγων, νοθευόντων τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἱστορίαν, ὡς ἡ τῶν Pierre Dumont, Feuillen Mercenier καὶ Clement Lialine³, ἐπιμενόντων εἰσέτι ἐπὶ τοῦ πρωτείου, ὡς δῆθεν στηριζομένου εἰς τὴν ὑπὸ δῆθεν τοῦ Ἁπ. Πέτρου ἴδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας Ῥώμης, οὗ δῆθεν ὁ Πάπας εἶναι διάδοχος καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπάτος δῆθεν ποντίφηξ καὶ ἐκ δῆθεν κληρονομίας τῆς ἀπὸ Πέτρου κλειδοῦχος δῆθεν τῶν οὐρανῶν (σελ. 17) — ἰσχυρισμοί, ὡς οἱ ἐπόμενοι:

— αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἔπρσαν εἰς τὸ σχίσμα (σελ. 33)·

— οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἐνότητα (σ. 34)·

— αὐτοί, οἱ ἀποχωρισθέντες χριστιανοὶ (σελ. 35)·

— οἱ πάπαι εἶναι οἱ νόμιμοι ποιμένες, διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Πέτρου (σελ. 37):sic!

— μόνον ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία πραγματοποιεῖ πλήρως τὰς ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἀληθείας (σελ. 40)·

— οἱ χωρισθέντες ἀδελφοὶ μας (σ. 43, 45), αἱ χωρισθεῖσαι ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι (σελ. 43, 45, 106), ἐπάνοδος τῶν χωρισθέντων ἀδελφῶν (σελ. 45) — «χωρισθέντες ἀδελφοί» εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι!

— αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ὧν ἡμεῖς (=οἱ δυτικοί) εἴμεθα οἱ φύλακες (σελ. 45)·

— μόνη τῶ ὄντι ὑπὸ τὴν κατὰ γράμμα ἔννοιαν τῆς λέξεως ἡ καθο-

1. Αὐτόθι.

2. Ὁ ὅρος «ἐνότης», τεθεὶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς κυκλοφορίαν πρὸς ἔκφρασιν τῆς προϋποθέσεως διὰ τὴν ἔνωσιν, δὲν εἶναι εὐστοχος· ὅ,τι διὰ τοῦτου νοεῖται εἶναι ἐν κυριολεξίᾳ ἡ συνεργασία τῶν χριστιανῶν πασῶν τῶν ὁμολογιῶν ἐν ἀγάπῃ καὶ κατανοήσει ἀμοιβαίᾳ, ὁ συντονισμὸς τῆς δράσεώς των· διότι ἡ «ἐνότης» ἐν κυριολεξίᾳ εἶναι οὐχὶ προστάδιον, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως καὶ, συνεπῶς, ὁ ὅρος, ὡς χρησιμοποιεῖται σήμερον, ἐμπίπτει εἰς τὸ λογικὸν σφάλμα τοῦ πρωθυστερού.

3. Qu' est-ce-que l' Orthodoxie? Vues catholiques (Bruxelles 1944).

λήκη Ἐκκλησία εἶναι ὀρθόδοξος, διότι μόνη αὐτή κατέχει τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν διδασκαλίαν (σελ. 106).

— ἡ ἀποχωρισθεῖσα Κωνσταντινούπολις (σ. 139).

— ἐπιμονὴ εἰς τὸ πρωτεῖον καὶ εἰς τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα (σελ. 149).

— ὕβρεις κατὰ τοῦ Μ. Φωτίου, ὃν δὲν ἀναγνωρίζουσι, χαρακτηρίζοντες αὐτὸν ἄρπαγα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου (σελ. 152).

ταῦτα πάντα, ἵνα παραλίπω τὴν ἀλόγιστον ἐμμονὴν εἰς τὰς ἀντιαγιογραφικὰς καὶ ἀντιπαραδοσιακὰς, ἀντορθόδοξους ἄρα, δογματικὰς διαφορὰς (πρβλ. λ.χ. σελ. 154 ἐξ., 161, 165 ἐξ.), ἀποτελοῦσι τόσον πεπαλαιωμένα καὶ ἀναχρονιστικὰ ἀναμασήματα καὶ πεισματικὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν θλιβεράν τακτικὴν τῆς καταφώρου καὶ ἐνσυνειδήτου ἀντιστροφῆς τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ διαστροφῆς τῆς ἀψευδοῦς ἱστορίας—ἀναμασήματα ἀνάξια ἱερωμένων καὶ θεολόγων—, ὥστε διὰ τοῦτο, οὐχὶ διότι δὲν παρακολουθοῦνται, μένουσι παρ' ἡμῶν ἀνανταπάντητα· ἀντοικῦται ἀσχημοσύνη, ἐπὶ πνευματικῶν καὶ μάλιστα θρησκευτικῶν θεμάτων καὶ ὑπὸ πνευματικῶν ἀνθρώπων, μάλιστα ἐπιστημόνων, διαπραττόμεναι, προάγῃσι τὸ πρὸς τὰς ἐπιδιωγομένας ἐνότητάς καὶ ἔνωσιν κλίμα, ἐμπιστευόμεθα εἰς τὴν νοημοσύνην τῶν ἰδίων νὰ κρίνῃ· ὑπὸ τὸ πρῆσιμα τοῦτο κρινόμεναι αἱ περὶ ἐνώσεως ἰδιακροῦσαι τῆς παπικῆς χριστιανωσύνης προβάλλουσιν ὡς λῆρος καὶ ἐμπαιγμός.

Παρόμοια καὶ ἔτι χερίονα κατεχωρίσθησαν καὶ ἐν πραγματεία τοῦ ἐν Dijon Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας Δρος Gustave Bardy¹. ἰδοὺ τινες ἐκ τῶν παμπόλλων μαργαριτῶν:

— ἀπὸ τῶν ἐν Ματθ. 16,17-19 λόγων τοῦ Κυρίου «προκόπτει σαφῶς, ὅτι τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ ἀπενεμήθη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του πραγματικὸν ὑπόβλημα καὶ ὅτι οὗτος ἐκδήλωσεν κατεστάθῃ εἰς ὕψιστον ἀρχηγὸν οὐ μόνον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης μελλούσης Ἐκκλησίας. Οὗτος εἶναι ἡ ἀσάλευτος πέτρα, ἐφ' ἧς ὀφείλει νὰ θεμελιωθῇ ἡ Ἐκκλησία» (σελ. 584 ἐξ.)².

1. Gustav Bardy, Die Religion Jesu, ἐν: Christus und die Religionen der Erde. Handbuch der Religionsgeschichte, hrsg. von Univ. Prof. D. D. Franz König, III. Band (Freiburg 1951), σελ. 597-642.

2. καὶ ὡς λέγει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς Καινῆς Διαθήκης, «θεμελίον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (1 Κορ. 3,11)· «πόσους παράδες πιάνει», κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ἡ ἀποκάλυψις τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐναντὶ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ κύρους τῆς ... παπικῆς θεολογίας! — Ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος ἐπιθι: Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου, ἐν μν. ξ', σελ. 741 ἐξ.

ἐνῶ μνημονεύει τοῦ χωρίου τοῦ Εἰρηναίου περὶ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν Ἐκκλησίαν¹, παραμερίζων ἐφεξῆς τὸν Ἀπ. Παῦλον, ἤτοι παραποιῶν ἐξωφθάλμως τὴν ἱστορικὴν πληροφορίαν, τὴν τεθεμελιωμένην ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης, γράφει:

- ὅταν, λοιπόν, λέγωμεν, ὅτι Ἰῆσος ὁ δωδέκατος εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ ἁγίου Πέτρου, δὲν χρειαζόμεθα διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ μακρὸν εἰς θεολογικὰ ἐπιχειρήματα πρὸς στήριξιν αὐτοῦ· ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ ἐρωτήσωμεν τὴν ἱστορίαν²· αὐτῆς³ τὴν μαρτυρίαν ἐπικαλούμεθα, πράττομεν δὲ τοῦτο μετὰ τῆς ἀσφαλείας, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντικρονησθῶμεν (!!...)⁴ (σελ. 630).
- αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς⁵ ὑψώνουν τὴν ἀξίωσιν ἐπὶ παρομοίαν ἀποστολικὴν προέλευσιν ὡς ἡ καθολικὴ (=ἡ δυτικὴ)⁶ Ἐκκλησία· οὐδεὶς σκέπτεται νὰ διαφιλονικῆσῃ εἰς αὐτὰς τοῦτο⁷, εἴ και ἡ ἱστορία των ὑπῆρξεν εἰς μεγάλην ἔκτασιν συγκεχυμένη («weil aus verworrener») σελ. 631⁸.
- ὡς πρὸς τὸ σχίσμα, «ὁ Θεὸς μόνον γνωρίζει τίς φέρει τὴν διὰ τοῦτο εὐθύνην· ἀσφαλῶς δὲν κείται ἡ εὐθύνη ἐπὶ τῆς μῆς μόνον πλευρᾶς» (σελ. 632).

κατὰ πλήρη δὲ παρερμηνείαν τῶν λόγων τοῦ Εἰρηναίου (Κατὰ αἵρέσεων III, 3, 4) συμπεραίνει:

1. ΒΕΠ (=Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων), Τόμος Ε' (Ἀθήναι 1955), σελ. 143.

2. Δὲν εἶναι προκλητικὸν τὸ θράσος;

3. Ἡ ὑπογράμμισις δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου!

4. Τὰ μετ' ἀποσιωπητικῶν θαυμαστικᾶ εἶναι ἰδικά μου.

5. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική του.

6. Τὴν ἐπωνυμίαν «Καθολικὴ» τῆς μῆς ἁγίας ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων πρώτων αἰώνων, ἣν κατ' εὐθείαν γραμμὴν συνεχίζει ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, μόνη διὰ τοῦτο δικαιομένη ἱστορικῶς τῆς ἐπωνυμίας ταύτης, σφετερίζεται ἀδεῶς ἡ μετασχισματικὴ δυτικὴ χριστιανωσύνη, αὐτοχαρακτηριζομένη ὡς ἀκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐνῶ ἐν τῇ πραγματικότητι οὔτε καθολικὴ εἶναι οὔτε Ἐκκλησία, διότι μίαν Ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ πλείονας ἔδρυσεν ὁ Κύριος, τὴν ὑπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετασχισματικῶς συνεχιζομένην, κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς γραμμῆν, ὡς ἀψευδῶς μαρτυρεῖ ἡ Ἱστορία.

7. Δὲν εἶναι ἄξιος εὐγνωμοσύνης ἐκ μέρους «τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς» ὁ γράφων ταῦτα διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς αὐτὰς καὶ πανάγραθον συγκατάβασιν καὶ ἀνοχὴν;

8. Ἴδε ἀνωτέρω ὑποσημείωσιν 2.

- «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου εἶναι πρὸ πάντων ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι ὀφείλουσι (müssen) νὰ διατελῶσιν ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς¹, ἣν αὕτη ἀδιαφιλονικήτως κατέχει. Ἡ ἐξέχουσα θέσις τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἶναι πραγματικὸν γεγονός (Tatsache)..... Διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διεκτείνεται ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πάσας τὰς κοινότητας τῆς ὕδρογειου» (σελ. 632)
- «Ποῦ μένει ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως² καὶ τίς χαρίζει προσοχήν εἰς αὐτήν³; Αἱ μόναι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς, αἵτινες χαίρουσι μείζονος ἀθθεντίας καὶ ὧν τὰ παραδοσιακὰ δίκαια ἀνεγνωρίσθησαν διὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου τῷ 325, εἶναι αἱ τῆς Ἀιτιοχείας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. σημαντικὸν εἶναι, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ ἐκκλησίαι μᾶλλον ἢ ἥττον ἔλκουσι τὴν προέλευσίν των κατ' εὐθειᾶν ἀπὸ τοῦ ἀγίου Πέτρου⁴. Βραδύτερον πλάττεται εἰς μῦθος, ἵνα στερεωθῶσι τὰ δίκαια τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀποδοθῇ ἡ θεμελίωσις τῆς ἐπισκοπικῆς τῆς ἑδρας εἰς τὸν ἅγιον Ἀπόστολον⁵. Ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος⁶ ἐθεμελίωσε τὴν αὐτοκρατορικὴν ταύτην πόλιν, ὁ μῦθος οὗτος δὲν εἶχεν ἀκόμη καταστῆ ἀντικείμενον συζητήσεως. Κατὰ τὴν Σύνοδον τοῦ 381 διὰ πρώτην φορὰν ἀξιοῦνται προνόμια ὑπὲρ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Νέας Ῥώμης, τ.ἔ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ μοναδικὸν δ' ἐπιχείρημα, ὅτι ὑπὲρ τούτων προβάλλουσιν οἱ πατέρες εἶναι τὸ τοῦ πολιτικοῦ κόρους τῆς πρωτευούσης. Περι-

1. Αἱ ὑπογραμμίσεις ἰδικαί του.

2. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική του.

3. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

4. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

5. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.— Δὲν λέγει εἰς ποῖον! Μήπως ἐννοεῖ τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν; Ἡ μήπως ἡ ἀόριστος διατύπωσις ἐπιδιώκει νὰ καταλειφθῇ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπλασε μῦθον... ἐκ φιλοδοξίας νὰ θεμελιωθῇ καὶ αὐτῆς ὁ θρόνος ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὑπὸ τὴν παπικὴν ἐννοίαν τῆς τοιαύτης δῆθεν θεμελιώσεως;

6. Διὰ τὴν νὰ τον εἴπῃ ἀμέγαν, ἀφοῦ ἔγινεν ἰδικός μας, ἀνατολίτης;

σότερον συγκεκριμένως ἐκφράζεται ὁ 28ος Κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου τοῦ 451· μετὰ τινος ἐλευθερίας, ἐγ-
γυζούσης ἤδη τὰ θρονα τῆς ἀφελείας, στηρίζει ὁ κανὼν οὗτος
τὰ ὑπὸ τῆς ΚΠόλεως ἀξιούμενα δίκαια ἐπὶ τῆς ἐν τῇ πόλει
ταύτῃ παρουσίας τοῦ Ἀυτοκράτορος καὶ τῆς Συγκλήτου.
'Απὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη ἔπαυσε νὰ παῖξῃ πο-
λιτικὸν ῥόλον, παρεμερίσθησαν τὰ προνόμια τῆς Ῥώ-
μης ὡς ἐστερημένα σημασίας. Ὁφείλομεν νὰ δόσωμεν
ὁμῶς ἰδιάζουσαν ἔμφασιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο: ἐφ' ὅσον
οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἐν Ῥώμῃ τὴν ἔδραν των, ἤρχοντο
ἄνθρωποι πανταχόθεν πρὸς αὐτήν· ὁ παπισμὸς οὕτως ἠδύ-
νατο νὰ ἐπωφεληθῆται τοῦ γοήτρου, ὃ περιεποιούντο εἰς
αὐτὸν ἡ Ἀυτοκρατορία καὶ ἡ Ῥώμη· ἀλλ' οὐδὲ ποτε
ἡ Ἐκκλησία προέβαλεν ἐπ' ὠφελεία ἐ-
αυτῆς τὰ γήϊνα μεγαλεῖα τῆς Ῥώμης¹.
'Εάν τις ἐρωτήσῃ αὐτήν, ἐπὶ τίνων νομικῶν θε-
μελιώσεων στηρίζονται αἱ ἀξιώσεις
της, ὅπως κυριαρχῆ ἢ τοῦλάχιστον ἐπ-
αγρυπνῆ ἐπὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κό-
σμου, ἡ ἀπάντησίς της συνίσταται εἰς τὴν ὑπόμνησιν
τοῦ προνομίου, ὅπερ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς
ἀπένειμεν εἰς τὸν Πέτρον. Ὁ Πάπας
εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου, ἐφ'
οὗ ὁ Κύριος ὡς ἐπὶ ἀσαλεύτου πέ-
τρας ἐθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ
εἰς ὃν ὁ Κύριος ἔδωκε τὰς κλεῖδας
τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (Ματθαῖον
16,16). Τοῦτο καὶ ἀρκεῖ. Ὅλλγα μόνον
κείμενα τοῦ Εὐαγγελίου ἔχουσι μεί-
ζονα τῆς πληροφορίας ταύτης σημα-
σίαν². ἤμιστα ἄλλο τι κείμενον ἔπαιξε μεγαλύτερον

1. Ἡ ὑπογράμμισις εἶναι ἰδική μου, ἀντὶ τοῦ ἐπιφωνήματος: Ὑψιστε Θεέ!

2. Αἱ ὑπογραμμίσεις, ἰδικαί μου. — Ἀυθορμήτως ἔρχεται εἰς τὴν μνήμην μου τὸ ἐπιγραμματικὸν συμπέρασμα, ὅπερ ἀπὸ τῆς δυτικῆς ὁμολογίας προσελθὼν εἰς τὴν Ὀρ-
θοδοξίαν κληρικὸς συνήγαγεν ἐκ τῆς μελέτης ρωμαιοπαπικῶν κειμένων ἐν βιβλιοθήκαις
μονῶν τῆς πατρίδος του Ἰσπανίας ὡς ἀπάντησιν εἰς τοὺς προμάχους τοῦ παπικοῦ πρωτείου
καὶ τοῦ περιωνύμου Ἀλαθῆτου: «Λίγο περισσότερο ἀκόμη καὶ θὰ ἐπι-
τύχετε νὰ μεταβάλετε τὸν Κύριόν μας εἰς Ἀντιπρόσω-
πον τοῦ Πάπα εἰς τοὺς οὐρανοὺς»: Paul Fr. Ballester
Convalier, Ἡ μεταστροφή μου εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν (Ἀθήναι 1954) σελ. 96. —
Ἡ ἐπὶ τῶν πηγῶν καὶ τῶν προσωπικῶν βιωμάτων ἀκλονήτως τεθεμελιωμένη αὕτη πρα-

λόλον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ. Κανονιστικῆς τελικῆς σημασίας εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι διὰ μέσον πάντων τῶν αἰώνων, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης ὑπῆρξεν ὁ μόνος, ὅστις ἤξιωσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν διαδοχὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου. Συνεπεία τούτου, δὲν εἶναι δεκτικὸν συγκρίσεως τὸ κῦρος τῆς Ῥώμης πρὸς τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹. Ἡ δόναμις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, διότι αὐτῇ θεμελιούται ἐπὶ πολιτικῶν ἀναλογισμῶν², ἐξήρτηται μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ Ἀυτοκράτορος... Συνήθως ὁ Ἀυτοκράτωρ ὀμιλεῖ ὡς κύριος, ἢ δὲ Ἐπισκοπὴ μετὰ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ὑπακούει... Ἐφ' ὅσον ὑφίσταται τὸ βυζαντινὸν Κράτος ἢ ὑποταγὴ τῶν πατριαρχῶν ἔναντι τῶν αὐτοκρατόρων εἶναι ὁ γενικὸς κανὼν... Ἀλλὰ σημαντικότερα εἶναι ἡ ἔξαρσις τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ τοῦ Πατριάρχου τὸ κῦρος ἐξαφανίζεται συμμετρῶς πρὸς τὴν μείωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κύρους» (σελ. 633 ἐξ).

Ἀκολουθεῖ περιγραφὴ ὑπὸ τὸ αὐτὸ πρῖσμα τῶν γεγονότων τῆς ἐν Φλωρεντία ψευδενωτικῆς Συνόδου (1439) καὶ τῆς πτώσεως τῆς ΚΠόλεως (1453), περὶ τῆς ὁποίας—πρέπει νὰ διακόψω πρὸς στιγμὴν τὴν συνέχειαν τοῦ Bardy—ἐπίσημος Κατῆχησις τῆς δυτικῆς ὁμολογίας, ἐπισήμως ἐγκεκριμένη ὡς διδασκατικὸν βιβλίον ἀνωτέρων Παιδαγωγικῶν ἰδρυμάτων, γράφει, συναρτῶσα τὴν ἄλωσιν πρὸς τὸ σχῆμα, τὰ ἐξῆς ἐν τῇ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παραγράφῳ:

«Οἱ κατὰ τὸν 9ον καὶ 11ον αἰῶνα ἐκπεσόντες ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας³ Ἕλληνες διδάσκουσιν, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

Ἡ δὲ αὐτοὶ συγχρότως κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, ἐπ' ἐσχάτων ἔτι εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία γενικὴν συνέλευσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 1439, συνεφιλιώθησαν μετὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξέπεσαν αὐτῆς⁴. Ἡ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐπα-

γματεία εἶναι μνημειώδης συγκεφαλαίωσις τῶν πάσης φύσεως διαστροφῶν καὶ νοθεϊῶν, εἰς ἃς ἔχει προσφύγει ἡ ἡγεσία τῆς ρωμαιοπαπικῆς χριστιανοσύνης πρὸς θεμελίωσιν τοῦ Πρωτείου καὶ τοῦ Ἀλαθῆτου καὶ πρὸς διαιῶνισιν τοῦ σχίσματος.

1. Αἱ ὑπογραμμίσεις ἰδικαί μου.

2. Αἱ ὑπογραμμίσεις, τοῦ ἰδίου.

3. Ἡ ὑπογραμμίσις ἰδική μου.

4. Ἡ ὑπογραμμίσις ἰδική μου. Αἱ ὑπογραμμίσεις μου σκοπὸν ἔχουσι νὰ ἐπιστή-

κολουθήσασα κρημνιστική πτώσις τῆς ποτε τόσοσ ἀνθρώσης αὐτοκρατορίας δύναται κάλλιστα νὰ θεωρηθῆ ὡς ποινη τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ὑπερήφανον ἔπαρσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὴν σκληροτράχηλον ἐμμονήν των εἰς τὸν ἀπὸ τῆς Ῥώμης χωρισμόν¹. Τὴν 29αν Μαΐου 1453, τὴν δευτέραν τῶν εορτίων ἡμερῶν τῆς Πεντακοστῆς², ἡ πρωτεύουσά των Κωνσταντινούπολις, παρὰ τὴν ἡρωϊκωτάτην ὑπεράσπισιν τοῦ ἑωμαϊκῆς νοοτροπίας³ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ' καὶ τῶν Ἑνετῶν (ὑπὸ τὸν Ἰουστινιάνι), ἐάλω ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπὶ Μωάμεθ Β' καὶ ἡ ἡμισέληνος ἐπήχθη πανταχοῦ. Ἐκτοτε τήκεται ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. — Ὅπως ὁ Πάπας Λέων ΙΓ', οὕτω καὶ ὁ Πάπας Πίος Ι' θεωρεῖ ὡς ἐν τῶν σπουδαιοτάτων ἔργων τῆς παλαιότητος του νὰ θέσῃ ἐπὶ τροχιάς τὴν ἐπανένωσιν τῶν ἀποχωρισθέντων Ἀνατολικῶν Χριστιανῶν⁴ καὶ ὅπου δυνατόν νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς πέρας (Συγκλητικὴ προσλαλιὰ τοῦ Πάπα Πίου Ι' πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1908 ἐπ' ἐδακείρῃ τῆς 1500ετηρίδος πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου). Καὶ ἡμεῖς ἄς συμβάλωμεν εἰς τοῦτο διὰ προσευχῆς»⁵.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ Bardy:

«Οἱ Τούρκοι προσπαθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν Πατριάρχην ὡς κυβερνητικὸν ὄργανον· ἀλλὰ καὶ οὗτος μᾶλλον ἢ ἦττον εἶναι ἐκ-

σῶσι τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ δυτικοὶ ἐνσυνειδήτως παριστοροῦσιν, ἀδεῶς παρεκτεινόμενοι οὐχ ἀπλῶς εἰς διαστροφήν, ἀλλὰ καὶ πέρα ταύτης μέχρι πλήρους ἀντιστροφῆς τῶν ἱστορικῶν περιστατικῶν, ἦτοι μέχρις ὀλοκληρωτικῆς νοθείας τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας.

1. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

2. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική του, προφανῶς διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐτιμώρησεν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εορτῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (αὐτὴ εἶναι ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς), διότι πιστεύομεν, ὅτι τοῦτο ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς!

3. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου! Ὑψιστε Θεέ!

4. Ὑπογράμμισις ἰδική του καὶ ἰδική μου...

5. Martin Waldeck, Lehrbuch der katholischen Religion auf Grundlage des in den Diözesen Breslau, Ermland, Fulda, Hildesheim, Köln, Limburg, Münster, Osnabrück, Paderborn und Trier eingeführten Katechismus zum Gebrauche an Lehrer- und Lehrerinnen-Seminarien und andern höheren Lehranstalten, sowie zur Selbstbelehrung, mit Approbation des hochw. Herrn Erzbischofs von Freiburg¹¹ (Freiburg im Breisgau, 1912), σελ. 158 ἐξ.

δεδομένους εἰς αὐτούς, διότι αὐτοὶ βεβαίως εἶναι οἱ ἐπαγρυπνοῦντες εἰς τὴν ἐκλογὴν του, ἐὰν μὴ καὶ ὄλας προδιαγράψωσιν ἀπεριφράστως εἰς τοὺς ἐπισκόπους, τίνα οὗτοι ὀφείλουσι νὰ ἐκλέξωσιν. Ἄλλ' ἢ δύναμις τοῦ εἶναι λίαν ὀλιγοστή. Τώρα εὐρίσκεται καὶ ἐν Μόσχᾳ εἰς Πατριάρχης, ὅστις δι' αὐτὸν δύναται νὰ σημαίῃ ἐπικίνδονον ἀνταγωνισμόν. Ἐπειτα, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι Πατριάρχαι εἰς ἄλλας πρωτεύουσας τῶν σλαβικῶν κρατῶν, τοὺς ἀχιστοὺς ἐφ' ὅσον τὰ κράτη ταῦτα δύνανται νὰ διατηροῦν ἀκόμῃ ὄχρᾶν σκιὰν ἐλευθερίας. Ἐξ ὅτου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀνασπένεστησαν τὰ κράτη ταῦτα, γίνονται αἱ ἐκκλησίαι των τὸ ἀσφαλῆστατον προτεῖχισμα τοῦ Ἐθνικισμοῦ· εἶναι τις μέλος τῆς βουλγαρικῆς ἢ ρουμανικῆς Ἐκκλησίας ἐὰν ἦναι Βούλγαρος ἢ Ρουμᾶνος. Μόνον οἱ Ἕλληνες παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὸν οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην, διότι αἱ Ἀθῆναι εἶναι δι' αὐτοὺς προσωρινὴ μόνον πρωτεύουσα· οὗτοι δὲν παύουν νὰ διεκτείνων τὰς βλέψεις των ἐπέκεινα τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πατρίδα τοῦ πνεύματός των καὶ τῆς καρδίας των.

Δύναται νὰ ὑποθεθῆ, ὅτι σήμερον ὁ διατεμαχισμὸς (*Zerstückelung*) τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἐφθασεν εἰς τὸ τέλος του; Οὐδὲν ποτε φθάσει εἰς τὸ τέλος του ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν γνωρίζομεν δὲ τί ἀκόμῃ προητοίμασε δι' ἡμᾶς τὸ μέλλον· γνωρίζομεν μόνον, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας, μετὰ δύο αἰῶνων ἀφάρεια, ἐπανεῦρε τὴν παλαιάν του αἴγλην... Σήμερον ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐντατικῶς συγκεντρωθῆ περὶ τὴν Ῥώμην. Ὁ Πάπας κατέστη ἀναμφισβητήτως ὁ κραταιότατος καὶ ἀπολυτότατος¹ Κυρίαρχος (*der mächtigste und absoluteste Herrscher*), ὃν τις δύναται νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς σκέψεώς του. Οἱ πολέμοι τοῦ Παπισμοῦ κατεμέμφοντο τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, ὅτι διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Ἀλαθῆτου τῷ 1870 ἐτέθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας τὸ στέμμα. Ἡ μορφή αὕτη στερεῖται θεμελιώσεως, οὐ μόνον διότι τὸ Ἀλαθῆτον τοῦτο εἶναι ἀπὸ αἰῶνων ἤδη πρακτικῶς ἀνεγνωρισμένον, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἄσκησις τοῦ Ἀλαθῆτου ἐξαρτᾶται ἐκ τόσον πολλῶν παραγόντων, ὥστε οἱ θεολόγοι διερωτῶνται, ἐὰν ἀπὸ τῆς καθιερώσεως τοῦ Ἀλαθῆτου τῷ Πάπᾳ ἐγένετο ἕστω καὶ μίαν μοναδικὴν φορὰν χρῆσις αὐτοῦ πρὸς τῆς 1ης Νοεμβρίου 1950, ὅτε ἀνεκηρύχθη εἰς δόγμα ἢ εἰς οὐρανὸς μετὰστασις τῆς Μαρίας.

1. sic!

Πολὸν μεγαλυτέρας σημασίας εἶναι ἄλλο τι γεγονός, τ.ἔ. ὅτι ἡ Ῥώμη, ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης χριστιανικῆς περιόδου, κατέστη τρόπον τινὰ ἡ ἑστία παντός ἐκκλησιαστικῷ γεγονότος. Ἀπ' αὐτῆς ἐξεχύθησαν εἰς τὸν κόσμον οἰονεὶ χεῖμαρροι ζωῆτος ὕδατος, εἰς αὐτὴν δ' ἀναστρεφόμενον αἰθὶς τὸ ρεῦμα εἰσεκόμιζε τὴν παλλομένην ζωὴν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀδιάκοπος ἀπὸ αἰῶνων εἶναι αὕτη ἡ ἐκροή καὶ ἐπανεισορή, ὥστε δυσχερῆς τυγχάνει ἡ κατ' αὐτὰς διάκρισις σταθμῶν ἢ βαθμίδων. Ἡ Ῥώμη ἐφέλκεται τὰ πάντα καὶ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐκπορεύεται πᾶσα κίνησις. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη θεμελιούται κυρίως μόνον ἐπὶ τῆς λογικῆς τῶν συμβεβηκότων καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς μετεβίβασεν εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἡ ἐκροή καὶ ἐπανεισορή αὕτη κατέστη ἐκάστοτε μᾶλλον ἢ ἥττον ἐμφανῆς, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων... ἄλλὰ δυνάμεθα νὰ ὤμεν βέβαιοι: ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἥτις τεθεμελιώται ἐπὶ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων, ἰδιαίτερος ἐπὶ τοῦ βράχου Πέτρον, θὰ παραμείνῃ πιστὴ εἰς τὴν ἀποστολήν της καὶ θὰ διαφυλάξῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα, διότι αὕτη βεβαίως εἶναι, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀποστολικότητος, τὸ ἐξοχώτατον αὐτῆς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα (σελ. 635 ἐξ.)¹.

Τὰ κείμενα δὲν εἶναι ἰδικὰ μας· παρεθέμεθα πιστῶς τὰς πλέον χαρακτηριστικὰς περικοπὰς των, ἵνα κρίνωσιν οἱ ἀναγνώσται, ἐὰν ἦναι δεδικοιολογημένοι ἢ ἀπὸ τοῦ ἐναυσματικῷ των ὕλικου ἀνανεωτικῶς πυροδοτουμένη δξύτης καὶ αἱ ἀνάλογοι καυστικαὶ ἀπαντήσεις, ἃς αὕτη προκαλεῖ².

Οἱ ἡμέτεροι σύγχρονοι θεολόγοι, ἰδίᾳ οἱ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστο-

1. Ὁλόκληρον τὴν περικοπὴν ταύτην (σελ. 635-638) δὲν ὑπεγράμμισα, διότι δὲν ἐπῆρκουν δι' ἐκάστην φράσιν αὐτῆς οὐδὲ χίλια καὶ μία ὑπογραμμίσεις.... Πρέπει νὰ ἐπισημειωθῇ, ὅτι καὶ ἐν προγενεστέρῳ αὐτοῦ ἔργῳ ὁ Gustave Bardy, *La théologie de l'Église de saint Irenée au Concile de Nicée* (Paris 1947), προσπαθῶν (ἰδίᾳ ἀπὸ σελ. 208 ἐξ.) νὰ θεμελιώσῃ τὸ πρωτεῖον εἰς δῆθεν καθολικὴν περὶ αὐτοῦ συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ἤδη ἀπὸ τοῦ τρίτου αἰῶνος, χρησιμοποιεῖ τὴν αὐτὴν μέθοδον: ἐπειδὴ αἱ πηγαί, ἡ Κ. Διαθήκη, ἡ Χριστιανικὴ Γραμματεία, ἡ Ἱστορία, τὰ κείμενα δὲν προσφέρουσιν εἰς αὐτὸν ἐρείσματα πρὸς θεμελίωσιν τοῦ πρωτείου, ἀποφαίνεται ὁ Bardy, ὅτι δὲν χρειάζονται ἀποδείξεις περὶ τούτου, διότι τοῦτό τε καὶ οἱ ἄλλοι τῆς παπασύνης ἰσχυρισμοὶ εἶναι αὐταπόδεικτα Καὶ τοῦτο λέγεται ἐπιστήμη· καὶ τοῦτο λέγεται θεολογία!

2. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρονται, ἐκ μέρους τῆς προτεσταντικῆς χριστιανωσύνης, δύο μόνον ἐκ τῶν ἀπειραριθμῶν ἔργων καὶ πραγματειῶν: τοῦ Georg Buchwald, *Doktor Martin Luther* (Leipzig und Berlin 1924), ἐνθα (σελ. 513 ἐξ.) καὶ περικοπαὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Λουθήρου: *Wider das Papsitum zu Rom von Teufel gestiftet* (1545) καὶ τοῦ Chanoine Cristiani, *Luther tel qu' il fut* (Paris 1955), σελ. 192 ἐξ.

ρίαις καὶ τῆς Δογματικῆς, παρακολουθοῦσιν ὅτι λέγεται καὶ γράφεται, ἀλλ' εἰς τοιαῦτα δημοσιεύματα δὲν ἀπαντοῦν ὀρθῶς· διότι δὲν χρειάζονται συνηγόρους οὔτε ἀποδείξεις οὔτε ἡ ἱστορία οὔτε ἡ ἀλήθεια· οἱ νοθευταὶ τῶν ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ἔνοχον, ὅστις προσπαθεῖ νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς Δικαιοσύνης· ἀλλ' ὅσον ἐντεχνεστέρα εἶναι ἡ προσπάθεια αὕτη, τόσον ἐντονωτέρα καθίσταται ἡ αὐτοπροβολὴ τῆς ἀληθείας· λάμπει αὕτη ἐν τέλει καὶ ἀποκαλύπτονται οἱ ἔνοχοι, ἀναγκαζόμενοι πλέον νὰ τὴν ὁμολογήσουν· ἡ δύναμις αὕτη τῆς ἀληθείας ἐγκείται εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς· αὐτοδυνάμως διαλάμπει αὕτη καὶ αὐτεπιβάλλεται.

Θέλομεν, ἡμεῖς ἡ γεραρὰ Ἐκκλησία τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων, ἣν συνεχίζει ἡ Ὀρθοδοξία, θέλομεν νὰ λησμονήσωμεν τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν — προσώπων, πράξεων καὶ γεγονότων— ὑπὸ ἓνα ὄρον: ὅτι κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς λησμοσύνης δὲν θὰ συνεχίζεται ἡ διαστροφή τῆς ἱστορίας καὶ ἡ νοθεία τῆς ἀληθείας, διότι τότε ἀναζωπυροῦται ἡ μνήμη, ὀξύνεται ἡ ἀντίθεσις καὶ διευρύνεται τὸ χάσμα. Ὁραματιζόμεθα τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ ῥωμαιοπαπικὴ ἡγεσία θὰ θέσῃ ὀριστικὸν τέρμα εἰς μίαν θλιβερὰν περίδον, θὰ ἀνακρούσῃ πρῶμναν καὶ θὰ ἀναπλεύσῃ ὅθεν ἐξέπλευσεν. Ποθοῦμεν εἰλικρινῶς καὶ διακαῶς ταχίστην, πλήρη καὶ ὀριστικὴν ἐν ὀ τ η τ ἄ τε καὶ ἐ ν ω σ ι ν, ὑπὸ τὴν σήμερον χρησιμοποιοιουμένην, εἰ καὶ πλημμελῆ, σημασίαν καὶ συνάρτησιν τῶν ὄρων· ὁ ρυθμὸς πρὸς τὴν λεγομένην ἐνότητα ἐπιταχύνεται, θεῖα συνάρσει, μεταξὺ ὀρθοδόξου καὶ προτεσταντικοῦ κόσμου· ὁ ρυθμὸς πρὸς τὴν ἔνωσιν εἶναι βραδύτατος καὶ μόλις αἰσθητός· καὶ ὅμως πρέπει ἐκείνη τε καὶ αὕτη νὰ καταστῶσι πραγματικότης τὸ ταχύτερον, εἴθε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας· πρέπει νὰ ἐνωθῶμεν, νὰ γίνωμεν πάλιν ἡ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἡ ἄσχιτος, ἡ τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων, ἡ παγχριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν 775.000.000, τῶν 28,7% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἵνα διεκπολεμήσωμεν ἐν δυνάμει Χριστοῦ τὸν ἀντίχριστον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα στραφῶμεν πρὸς τὰ ὑπόλοιπα ἀνευαγγέλιστα 1.925.000.000=71,3% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς καὶ ὀδηγήσωμεν αὐτά, πλάσματα καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ ἰσότημα καὶ ἰσοφιλή πρὸς ἡμᾶς, εἰς τὴν αὐλήν Του, κατὰ τὴν ἐπιταγήν τοῦ Κυρίου, «ἕνα πάντες ἐν ὀμνῶν».

Δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσωμεν τώρα τὴν πρὸς ἔνωσιν βᾶσιν· ὑπάρχει αὕτη. Δὲν πρόκειται νὰ ἀναζητήσωμεν τώρα τὴν Unam Sanctam· κείται αὕτη. Δὲν πρόκειται νὰ συμπλήσωμεν τώρα νέαν Unam Sanctam διὰ τεχνικῆς τινος συνθέσεως ἢ συγκολλήσεως θραυσμάτων. Μίαν Ἐκκλησίαν ἵδρυσεν ὁ Θεᾶνθρωπος ἄπαξ διὰ παντὸς καὶ εἰς τὸ διηνεκές — ἐκείνην, ἥς μέλη διατελέσαμεν ποτε πάντες ὁμοῦ καὶ διατελοῦμεν ἔτι ὅσοι πιστῶς συνεχίζομεν αὐτήν, ἀποστερηθέντες τῶν ἀποσχισθέντων. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, εἰς τὸ πρωτοχριστιανικὸν τοῦτο ἔδαφος τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων, θὰ ἐπανασυναντηθῶμεν πάντες ἐν ἀγάπῃ, τερματίζοντες καὶ νοθείας καὶ διαστροφάς, τὰ μίση καὶ τὰς ἀντιθέσεις. Πόσον διαυγεῖς, καλόπιστοι, γνησίως

ἐπιστημονικαί, ἀντικειμενικαί, εὐόλαιοι ὑπῆρξαν αἱ πρόσφατοι (22 καὶ 23 Μαρτίου 1962) δύο διαλέξεις περὶ ἐνώσεως (ἐν τῷ «Παρνασσῷ» τῆς ἡμετέρας πόλεως) τοῦ πατρὸς Daniέλου, καθηγητοῦ τοῦ ρωμαιοπαπικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Παρισίων! Θὰ μᾶς μείνη ἀλησμόνητος ὁ σοφὸς ἐρευνητής.

Τὴν τε ἐνότητα καὶ τὴν ἔνωσιν — ὕφ' ἣν ἔνωσιαν κυκλοφοροῦσι σήμερον οἱ ὄροι — ποθοῦμεν καὶ ἀναμένομεν σήμερον ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεσίας τῶν ἐξωορθόδοξων ὁμολογιῶν· ὑπὲρ τούτου προσευχόμεθα καὶ διὰ τοῦτο ἐργαζόμεθα· διὰ δὲ τοῦτο, μόλις ἠκούσαμεν τὴν σχετικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Πατρὸς τῆς Ῥώμης, ἠλπίσαμεν, ὅτι ἐπέστη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅτι οὗτος θὰ ἦτο ἡ Προσωπικότης, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδε τὴν ἀποφασιστικὴν στροφὴν ἀπὸ τῆς ἐσχισμένης πρὸς τὴν Ἄσχιστον. Συγχρόνως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἠκούσθησαν καὶ πάλιν κρωγμοί, οἱ παλαιοὶ κρωγμοὶ τῶν διαστροφῶν τῆς ἱστορίας καὶ νοθειῶν τῆς ἀληθείας· ἠκούσθη καὶ πάλιν, ὅτι ἡμεῖς, οἱ ὀρθόδοξοι, οἱ μείναντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰῶνων, εἴμεθα «οἱ χωρισθέντες ἀδελφοὶ των»· ὀμιλοῦντες περὶ ἡμῶν, ἠκούσθησαν πάλιν νὰ λέγουν: «nos frères séparés»· ἔπνευσε καὶ πάλιν ὁ παγερός καὶ ψυχοκτόνος ἀνθενωτικὸς βορρᾶς τῆς Φλωρεντίας. Αὐτὰ πρέπει νὰ λείψουν· δὲν ἔχουν πλέον οὔτε δύναμιν οὔτε ἀξίαν κυκλοφοριακὴν, διότι δὲν ἔχουν ὀπισθεν αὐτῶν χρυσοῦν κάλυμμα ἀληθείας· οὔτε ἀνάπηροι πνευματικῶς ἢ ψυχικῶς ὑπῆρξαμέν ποτε ἢ εἴμεθα διὰ νὰ μᾶς «σερβίρωνται» τοιοῦτοι χυλοὶ ψευδῶν. Θὰ ἀντικρύσωμεν ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ καὶ εἰλικρινείᾳ, ἐν πληρότητι ἀγάπης καὶ ἀνυποκρίτου εἰλικρινείας· θὰ δώσωμεν τὰς χεῖρας, θὰ θάψωμεν τὸ ἀπὸ τοῦ 9ου ἕως τοῦ 20ου αἰῶνος παρελθὸν καὶ θὰ ἐπανασυναντηθῶμεν ἡνωμένοι εἰς τὸ κοινὸν καὶ γνώριμον ἐδαφὸς μας τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰῶνων· θὰ γίνωμεν πάλιν πάντες ὁμοῦ ὅ,τι τώρα εἴμεθα μόνον ἡμεῖς· ἢ μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὅποτε δὲν θὰ ὑπάρχωσι διακρίσεις πλέον, δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη πλέον τῶν μετασχισματικῶν διακρίσεων εἰς ὀρθοδόξους, ρωμαιοπαπικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, ὡς δὲν ὑπῆρχον τοιαῦται τότε, εἰς τοὺς ὀκτῶ πρώτους αἰῶνας.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἀπὸ τοιούτων σκιρτημάτων κινούμενος ἔγνω καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς συνειδήσεώς μου νὰ γράψω πρὸς τὸν ἐλληνομαθέστατον Πάπαν Ῥώμης Κύριον Ἰωάννην τὸν ΚΓ', ὅτε διεξηχῆθη μὲν τὸ φιλενωτικὸν του σάλπισμα, ἀλλὰ συνεξηχῆθησαν εὐθὺς μετ' αὐτὸ ἀπὸ κύκλων ἀνευθύνων καὶ ἀνθενωτικῶν κρωγμοῖ· τοῦ γράμματος φωτότυπον μὲν ἀπέστειλα πρὸς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἡμῶν, τὸ κείμενον δὲ παρατίθημι ὧδε· τὸ γράμμα ἔτυχεν ἀπαντήσεως μετ' εὐχαριστιῶν καὶ δηλώσεως, ὅτι μελετᾶται:

*Ἐν Ἀθήναις τῇ μηνὸς Ἀπριλίου λ', αὐθιγῶν ἔτους σωτηρίου.
Τῇ Α. Ἀγιότητι τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ καὶ Πάπᾳ Ῥώμης
Κυρίῳ Κυρίῳ Ἰωάννῃ ΚΓ'
Εἰς Ῥώμην (Βατικανόν)*

Ἄγιώτατε Πάτερ,

Δοξολογίαν θερμὴν καὶ εὐχαριστίαν ἐγκάρδιον ἀναπέμπομεν ἐκ βαθέων τῷ Παναγίῳ Θεῷ ἡμῶν τῷ ἐν Τριάδι, ὅτι ἐν μέσῃ θλίψει μεγάλη καὶ συνοχῇ ἐθνῶν ὁ Ἐσταυρωμένος Ἀνθρωπότης ἡμῶν, τῷ ἀπάτῳ Αὐτοῦ ἐλέει ἐπιδὼν ἀπὸ τοῦ τιμίου Σταυροῦ Αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πλάσματα τῶν χειρῶν Αὐτοῦ, ἐβεβαίωσεν εἰς τὰ βάθη τῆς εὐσεβοῦς Ὑμῶν καρδίας μυστικῶς τὸ πάλαι μὲν ἐγνωσμένον, πάλαι δι' ἡμελημένον θεῖον Αὐτοῦ θέλημα, ἵνα πάντες ἐν ὤμεν. Καί, τῷ Θεῷ λιπὸν πειθαρχοῦσα ἡ Ὑμετέρα Ἄγιότης, ἡ τὴν μυστικὴν ταύτην φωνὴν ἐνηχηθεῖσα, τὴν βεβαιοῦσαν τοῦ παλαιοῦ Κυριακοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, διεξήγγειλεν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην τοῦ θεοῦ θελήματος τὴν ἐπιταγὴν καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὸν Κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν αἱ καρδίαι, πλήρεις ἐλπίδων ἐπὶ τὴν ἤδη περὶ τὸν μακροαῶνα τῆς Χριστιανωσύνης σταυρὸν προαντιφεγγίζουσαν δόξαν τῆς νοσταλγομένης ἀναστάσεως!

Προσδοκῶμεν ἤδη, Ἄγιώτατε Πάτερ, τὴν τῶν λόγων καὶ διαγγελμάτων εἰς ἔργα ἰσάξια τοῦ θεοῦ θελήματος μετουσιώσιν, τὴν ἄμεσον δρᾶσιν, ἵνα, τοῖς Ἐκείνου ῥήμασι πειθόμενοι, ἴδωμεν τὴν χαρὰν Αὐτοῦ πεπληρωμένην ἐν τῇ ἐνότητι ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν Ἐκεῖνος ἀπέθανε!

Τῆς οὖν ἐπὶ ἀμέσῳ πληρώσει τοῦ θεοῦ θελήματος ἐπιβεβλημένης ἐργασίας ἀμελλητὶ καταρχομένους, θεμέλιον δεῖ κοινῇ θέσθαι τὸν ἤδη κείμενον, Ὅς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀγάπη τῇ Αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ που τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ἐκπροσώπους ἐπισυναγομένους καὶ τὴν ἀγάπην ταύτην, πλήρη, εὐκρινῆ, ἀκεραίαν, ἀνεπίβουλον καὶ ἀμώμητον περιδεῶς ὡσπερ τὸν Θεὸν αὐτὸν παραφυλάσσοντας, Ὅς Ἀγάπη ἐστίν, αἰεὶ μεμνημένους, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ὑπίστη ἐντολῇ κεφαλαίωται τὸ θέλημα Αὐτοῦ τὸ πανάγιον, ἀπ' ἧς γε καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν ἢ τε ἀνυπόκριτος ὑπόστασις καὶ τὸ θεοπρεπὲς μέτρον τεκμηριούται. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐν πάσαις ταῖς κατ' ἐλπίδα ἐπὶ τῇ παμποθήτῳ ἐνώσει προεντεύξεσιν ὅ,τι μὲν ἂν μηχανεύσασαιτο ὁ ἀρχέκακος πρὸς τὸ σκιάσαι τὴν θεοφιλεστάτην προσπάθειαν ἐπιμελῶς φευκτέον, ἐν οἷς καὶ τὴν θλιβερὰν τῆς διαστάσεως ἱστορίαν, ἣν καὶ ὄλως χρήσει σιγῇ παρελθεῖν, ἵνα μὴ αἱ ἀπὸ τῆς νοθείας αὐτῆς ἀναξέωνται πληγαί, ὅ,τι δ' ἂν εἴη τὸ ἐνισχύον καὶ προάγον καὶ ζωοποιῶν τὸ ἔργον ἐπιμελῶς διακτέον.

Ἀπὸ ταύτης οὖν τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης ἀφωρμημένοι καὶ τῇ ζωογόνῳ αἴθρᾳ αὐτῆς ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἀναδροσιζόμενοι, χωροῖμεν ἂν εἶτα ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτό.

Καὶ πρῶτον μὲν κοινῆς πρὸς τὰς ἀναγκαίας ἐντεῦξεις βάσεως καταστοχαζόμενοι, σταθηρᾶς γε καὶ ἀσαλεύτου, ἐδρήσομεν ταύτην χάριτι Θεοῦ διὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας τῆς εἰς Αὐτὸν ἀμώμητον ἡμῶν πίστεως ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ὑφρεστῶσαν ἤδη καὶ κειμένην ἑτοίμην, θεοῦδροντον καὶ θεοστήρικτον, διὰ δέ γε τοῦτο καὶ

προεγγυωμένην τὴν ἔνωσιν· ἔστι δ' αὕτη οὐ τις ἄλλη, ἀλλ' ἢ γε τῶν ὀκτὼ πρώτων αἰώνων ἡ μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἑκκλησία, ἐν ἣ ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως εὐρηται ἀποτεθησαυρισμένη ἀνόθευτος καὶ ἄχραντος ἡ διδασκαλία τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως—ἡ γεραρὰ λοιπὸν ἐκείνη καὶ θεοφεγγῆς καὶ ἀειλαμπῆς πρώτη Ἑκκλησία, ἐν ἣ καθ' ὄλον ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ πολὺ μῆκος παρὰ τὰς ἄλλας ἐπ' ἄλλαις δεινὰς δοκιμασίας καὶ ἀναταραχὰς συνδιετιλοῦμεν ἠνωμένοι, ἄσχιστον συνδιατηροῦντες περικεῶς τοῦ Κυρίου τὸν χιτῶνα τὸν ἄραφον. Αὕτη, ἢ τῶν πρώτων ἐκείνων χρόνων τῶν ἀρχαίων καὶ ἀγνῶν Ἑκκλησία ἔσται πάντως καὶ νῦν τὸ ἡγιασμένον πνευματικὸν ἔδαφος τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐφ' ἐνώσει ἐντεῦξενος καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτῆς, εἶπερ εἰλικρινῶς καὶ οὐ κατὰ πλάσμα οὐδὲ κατὰ λόγον λόγων παιδιᾶς ἢ πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι τοῖς ἀνθρώποις περὶ ἐνώσεως μὴ μόνον ὀνόματι, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς καὶ πράγματι βουλοίμεθα λαλεῖν ἐν Κυρίῳ, Ὅς οὐ μωκτηρίζεται.

Εἶτα, θεμελίον τούτου τοῦ ἄραγονος καὶ κανόνος τοῦ ἀλαθήτου ἐπ' οἰκοδομῆς τῆς ἐν Κυρίῳ ἐνώσεως κατατεθέντος, τὴν ὅλην προεργασίαν ἐν θέμασι δὴ ὀρίμοις οὐκ ἐπιτροπαί, αἱ χρονίζουσιν εἰθνηταὶ καὶ ad calendās εἰθισμένα παραπέμπειν, ἀλλὰ θεολόγοι δύνανται ἂν ἐν βραχεῖ χρόνῳ παρασκευάσαι, ἐκατέρωθεν ἀπὸ τῶν κατὰ συνείδησιν χρηστοῦ ἀνδρὸς δυναμένων καὶ βουλομένων εἰς αὐτὴν ἀφοσιώσασθαι ἐπιλεγόμενοι, τοῖς πράγμασι τὰ πρόσωπα ἀπροσωπολήπτως ὑποτάσσουσιν εἰδότες, τοῖς ὑπερκοσμίαις τὰ ἐγκόσμια, τῷ αἰωνίῳ τὰ ἐπίκρηρα, ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀλήθειαν σεβόμενοι, προλήψεων καὶ προκαταλήψεων ἀπηλλαγμένοι, καθῶν ἡλλοτριωμένοι, ἐνθέω πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐνότητα διαφλεγόμενοι ζήλω, οἷα ἐμπρόσπει χριστιανοῖς, συναντωμένοις μὲν καὶ αὐτοῖς μετὰ τοσοῦτο χρόνου ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου κοινοῦ ἐδάφους, διαλογιζόμενοις δ' ἡλίικον ἀμάρτημα ἐκφαίνει τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτοῦ ἢ συνέχισις, μάλιστα ἐν δὴ τούτοις τοῖς παρχαλέποις καιροῖς, ὅτε ἢ ἐν Χριστῷ διεκπολέμησις τοῦ ἀντιχριστοῦ ἀξιοῖ τὴν ἐνότητα πρὸς διεκρίκην αὐτοῦ εἰς δόξαν Χριστοῦ.

Τῆς οὖν προεργασίας ταύτης κατὰ τὰ εἰρημένα συντελουμένης καὶ διὰ κοινῆς τῶν θεολογικῶν ἐπιτελείων εἰσηγήσεως ταῖς ἐνδιαφερομέναις Ἑκκλησίαις ὑποβαλλομένης, ἀμόχθως τοῦ ἔργου τὸ λοιπὸν εὐδοκωθήσεται ἐν δυνάμει Κυρίου τῆ Αὐτοῦ θεῖα χάριτι. Ἀνασυνκροτουμένης δὲ τῆς μιᾶς ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησίας εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἐνότητα καὶ ἀγάπην, τέλεον μὲν λοιπὸν ἐκλείπει ἢ διάκρισις εἰς ὀρθόδοξον καὶ δυτικὴν ἐκκλησίαν, ἀμφοτέρων συναποτελουσσῶν ἐνιαῖον ἀδιαίρετον ὄλον, τὴν ἀρχαίαν ἐν τῷ συμβόλῳ ἐνιαῖαν ἐπίκλησιν δικαίῳ ἐνότῃτος ἀναλαμβάνον, ἅπασα δ' ἐξῆς ἢ Διαμαρτύρησις μετεωρισθήσεται λοιπὸν εἰς τὸ κενόν, μὴ ἔχουσα μηκέτι πρὸς ὅν τινα συνεχίζει τὴν διαμαρτυρίαν, καὶ ἢ ἐπιστραφήσεται ἐπὶ τὴν κοινὴν ἀρχικὴν αἰτήν τῆς μιᾶς ἡμῶν Ἑκκλησίας εἰς ἀΐξισιν δόξης Χρι-

στοῦ ἢ συνεχίσει, ἀβασίμως καὶ ἀδικαιώτως πλέον, τὴν ἀποστασίαν, ἐκκοσμι-
κενομένη μὲν δὴως κατὰ τὴν οἰκειάν τῇ αἰρέσει ροπήν, ἀλλοτριουμένη δὲ τῆς
τε θείας χάριτος καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως ἄχρι καιροῦ
μετανοίας κατ' ἐπίγνωσιν πλανῶν καὶ ἀπλανοῦς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὴν κοινήν
πάντων κοίτην τῆς ἀρχερόνου κοινῆς πίστεως, τάξεως, διοικήσεως καὶ ζωῆς.

Τούτων συντελεσθέντων εἰς ἔτι ὑπολειφθήσεται σταθμὸς πρὸς τὴν ἐπι-
γῆς μεγάλην τοῦ Χριστοῦ δόξαν: ἢ εἰς Αὐτὸν ἐπιστροφή τῶν ἔξω τῆς μάνδρας
Αὐτοῦ τελούντων, ἄρα καὶ τῶν Ἑβραίων, ἀφ' ὧν Ἐκεῖνος τὸ τῆς ἀχρῶντου
Αὐτοῦ σαρκὸς πρόσλημμα, τὸ μεθ' οὗ καὶ ἐν οὐρανοῖς δεδόξασται, παρειλήφει,
κατὰ τὰς περὶ τῆς καὶ τούτων ἐπιστροφῆς ρητὰς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ προρρη-
σεις. Δύναται ἢ Ὑμετέρα Ἀγιότης ἄνευ ἰλίγγου καὶ θάμβους, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς
ἐκείνου Σαούλ, τοῦ φλογεροῦ Παύλου, ἀφορμωμένη, ἀναλογίσασθαι ἡλίκην
ὁ Χριστιανισμὸς, ὁ ἐν δοκιμασίαις διεκταλαιπωρηθεὶς, ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτῶν
νέου αἵματος ζωογόνον ἐπαντλήσεται δύναμιν καὶ αἴγλην, τῶν τοσοῦτων εἰς
ἐκατομμύρια Σαύλων ἰσαριθμοῖς κλήσει, ταῖς τοῦ πρὸς Δαμασκὸν ποθ'
ὀδεύσαντος Ἐκείνου δοικυαίαις, εἰς Παύλους μεταστρεφομένων;

Ζῆθι, λοιπόν, ἀγιώτατε Πάτερ, καὶ κήρυσον νηστείαν μακρὰν καὶ προσευ-
χὰς ἀδιαλείπτους καὶ ψυχῶν ἔξαρσι καὶ πνευμάτων ἀνάτασιν καὶ ἐπιλαβοῦ
τοῦ ἔργου καὶ ἔντειναι καὶ κατενοδοῦ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ
ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκων εἰς τὸ βραβεῖν τῆς ἄνω
κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἀσπάζομαι Σου τὴν σεπτὴν δεξιάν
μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης ἐν Κυρίῳ
(Ὑπογραφή) Λ. Ι. Φ.

Διὰ τοῦ ἀπὸ β' Φεβρουαρίου 1960 γράμματος Αὐτῆς ἢ Α.Θ. Παναγιότης ὁ
Οἰκουμενικὸς ἡμῶν Πατριάρχης, Προκαθήμενος τῆς κατ' Ἀνατολὰς Μεγάλης
τοῦ Χριστοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, λαβὼν παρ' ἐμοῦ φωτότυπον τοῦ γράμ-
ματος, ἠγαθύνθη νὰ συγχαρῇ «εγκαρδίως διὰ τὸ θαυμασιὸν αὐτοῦ περιεχό-
μενον, ὅπερ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς ὡς τε κείμενον καὶ
ὡς ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ σπουδαῖον αἴτημα τῆς ἐποχῆς».